

ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม

ศาสตราจารย์ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล

ทรงเรียบเรียง

(ต่อจากนิตยสารศิลปากร ปีที่ ๑๕ เล่ม ๒ กรกฎาคม ๒๕๑๔)

บทที่ ๒

ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย

นิกายต่าง ๆ

ศิลาจารึกขอมได้กล่าวถึงนิกาย ๒ นิกายในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวะ คือ นิกายปาศุปัต และนิกายไศวะ นิกายปาศุปัตได้มีมาแล้วตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒ แต่นิกายไศวะเพิ่งปรากฏขึ้นในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ จารึกที่ปราสาทสมโบร์ไพรกุก พ.ศ. ๑๑๗๐ ในรัชกาลของพระเจ้าอโศกนรรมันที่ ๑ ได้กล่าวถึงนิกายปาศุปัตเป็นครั้งแรก สำหรับคำว่า “ไศวะ” ก็ปรากฏอยู่ในจารึกปราสาทพนมพระวิหาร พ.ศ. ๑๑๘๒ ซึ่งมีผู้กล่าวว่าสลักขึ้นในรัชกาลของพระเจ้าอโศกนรรมันที่ ๒ แต่คำว่า “ไศวะ” ณ ที่นี้ก็หมายถึงพราหมณ์ในนิกายปาศุปัตผู้บำเพ็ญตบะตามวิธีไศวะเท่านั้น จึงยังไม่ใช่ชื่อของนิกายโดยเฉพาะ ณ ที่นี้ขอกล่าวไว้ด้วยว่าคำว่า “ไศวะ” ที่ท่านปาดินิกกล่าวอ้างถึง และคำว่า “ศิวภควัต” ของท่านปถัญชลี ก็คงหมายถึงพวกพราหมณ์นิกายปาศุปัตนั่นเอง

ในมหาकाพย์มหาภารตะคงกล่าวถึงแต่เพียงนิกายปาศุปัตนิกายเดียว ก็มีภีร์วิษณุธรรมโมตตะระซึ่งคงแต่งขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๙๕๐-๑๐๕๐ ก็กล่าวถึงแต่เพียงนิกายปาศุปัตนิกายเดียวเช่นกัน ท่านวราหมิหิราในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ก็กล่าวว่าพราหมณ์นิกายปาศุปัตนั้นเป็นนิกายของพระอิศวรโดยเฉพาะ พระภิกษุจีนเหียนจั่งซึ่งเดินทางเข้าไปในประเทศอินเดียระหว่าง พ.ศ. ๑๑๕๐-๑๒๐๐ ก็ไม่ได้กล่าวถึงนิกายไศวะ แต่ได้กล่าวถึงนิกายปาศุปัตหลายครั้ง เหตุนี้ก็จะเห็นว่าในระหว่างที่นิกายปาศุปัตกำลังรุ่งเรืองอยู่ในประเทศอินเดียนั้น นิกายนี้ก็ได้นำแพร่หลายอยู่ในอาณาจักรขอมด้วย

ในอาณาจักรขอม นิกายไศวะเริ่มอยู่ควบคู่กับนิกายปาศุปัตในจารึกที่ปราสาทไพรปราสาท รวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๕ สลักขึ้นในรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๔๓๒-๑๔๔๓) ทั้งสองนิกายคงมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ด้วยเหตุนี้เองจารึกเกี่ยวกับการสร้างยโศรธรรม

และปราสาทโลเลยจึงใช้คำว่า “ไควะ” เพื่อหมายถึงพราหมณ์ในลัทธิไควะทั้งหมด การดูแลปราสาทโลเลยนั้นก็มอบให้แก่ “มเหศวร” ซึ่งคงหมายถึงพราหมณ์ในลัทธิไควะทั้งหมดอีก

พึงสังเกตว่าในจารึกอินเดียในพุทธศตวรรษที่ ๙ (รัชกาลของพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒) ซึ่งค้นพบที่เมืองมถุรา คำว่า “มเหศวร” นั้น หมายถึงนิกายปาคุปต์ ในกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ท่านสังกรจารย์ก็ได้ให้ความหมายเช่นนี้เช่นเดียวกัน ในสมัยผู้ที่แต่งอรรถกถาของท่านคือท่านวาจสัปติซึ่งมีชีวิตอยู่ราว พ.ศ. ๑๔๐๐ จึงได้มีการกล่าวถึงนิกายไควะว่าเป็นนิกายใหญ่ใน ๔ นิกายซึ่งใช้รวมเรียกว่า “มเหศวร” ทั้งนี้การก่อตั้งนิกายไควะขึ้นในประเทศอินเดียก็คงเกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๑๓๕๐-๑๔๐๐ นั้นเอง จารึกปราสาทไพโรปราสาทได้สลักขึ้นในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ในขณะที่นิกายไควะก็ได้มาประดิษฐานลงแล้วในอาณาจักรขอม ด้วยเหตุนี้จึงจะเห็นได้ว่าได้แผ่ออกมาอย่างรวดเร็วนอกประเทศอินเดีย

จารึกปราสาทไพโรปราสาทยังกล่าวอีกว่า พระเจ้าโยศวรมันที่ ๑ ได้ทรงอุทิศอาศรมอันมีนามว่าพราหมณาศรมแก่นิกายไควะและปาคุปต์ ในจารึกทางทิศใต้ของประเทศอินเดีย คำว่า “ศิวพราหมณ์” เป็นนามของผู้ดูแลเทวาลัยในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไควะ ในจารึกขอมก็มีบุคคลผู้ มีนามเช่นนี้เช่นเดียวกัน ท่านวราหมิหิราได้เรียกพราหมณ์ในนิกายปาคุปต์ว่า “ทวิช” คือ “สภัสสมทวิช” (พราหมณ์ผู้มีร่างเกลือกด้วยขี้เถ้า) ท่านพาณะก็ได้เรียกเช่นนี้เช่นเดียวกัน นอกจากนั้นพราหมณ์ในลัทธิไควะยังสวมสายธูรา (ยัชโญปวีต) อีกด้วย ด้วยเหตุนี้คำว่า “พราหมณ์” ใน “พราหมณาศรม” ก็คงหมายถึงพราหมณ์ในลัทธิไควะนั่นเอง

คำราของอินเดียได้กล่าวถึงความมีใจกว้างขวางเกี่ยวกับระบบวรรณะในลัทธิไควะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเราอาจทราบได้จากผู้แต่งคำราในศาสนาไชนะ ๒ ท่านในพุทธศตวรรษที่ ๑๔ คือท่านคุณวรัตน์และท่านราชเศรษฐ ท่านทั้งสองได้กล่าวว่ลัทธิไควะมิได้คำนึงถึงระบบวรรณะเลย ความสำคัญของพวกนี้ก็คือความภักดีต่อพระอิศวรเท่านั้น เมื่อได้ประกอบพิธีสำเร็จแล้วไม่ว่าจะมาจากวรรณะใด ต่างก็กลายเป็นพราหมณ์ไปหมดสิ้น

สำหรับนิกายปาชีเอว (Pa-sseu-wei) ซึ่งชาวจีนชื่อจิวกากวนได้กล่าวถึงใน พ.ศ. ๑๘๓๙ ก็ไม่มีลักษณะเหมือนกับพราหมณ์ในลัทธิไควะที่เราเคยรู้จักกันเลย แม้ว่าพวกนี้จะเคารพบูชาศิวลึงค์ก็ตาม จิวตากวนกล่าวว่าพวกนี้แต่งตัวเหมือนชาวบ้านธรรมดา แต่ศีรษะโพกผ้าสีแดงหรือสีชาวมแบบกู (kou - kou) ของผู้หญิงชาวมงโกล แต่มักโพกต่ำกว่าเล็กน้อย พวกนี้มีวัดและมีสตรีซึ่งจิวกากวนเรียกว่าแม่ชี โดยเหตุนี้พวกนี้ก็เป็นพวกนักบวชจำพวกหนึ่ง นาย

กมลเศวร ภัททจริยะ คิดว่าพวกนี้คงเป็นนักบวชโดยเฉพาะของอาณาจักรขอมในต้นพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๔

ต่อไปนี้ ข้อความส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับนิยายไศวะทั้งสิ้น เพราะเหตุว่านิยายปาศุปัตถิมิได้
ทั้งร่องรอยของคำสั่งสอนไว้เลย และหลังจากรัชกาลของพระเจ้าไศวรมันที่ ๑ แล้ว นิยาย
ปาศุปัตถิมิได้เคยปรากฏชื่อในจารึกขอมอีกด้วย

คัมภีร์ในลัทธิไศวะ

จารึกขอมได้กล่าวถึง “ อาคม ” และ “ ศาสตร์ ” ของลัทธิไศวะ คำว่า “ ลีทธานตะ ”
ก็มีปรากฏบ้างเช่นเดียวกัน เช่นเดียวกับคำว่า “ ศรุติ ” และ “ สมฤติ ” จารึกที่ปราสาทสังขะใน
รัชกาลของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๔๕-๑๕๕๓) กล่าวถึงการท่องบ่น “ ปุราณะ ” “ กาพย์ ”
และ “ ศาสตร์ ” ซึ่งเต็มไปด้วยนิยายในลัทธิไศวะ (นิยายที่สำคัญในลัทธิไศวะซึ่งมีอยู่ในจารึกขอม
หรือสลักเป็นภาพเล่าเรื่องในประเทศกัมพูชา ก็คือ ตอนที่พระอิศวรทรงเผาผลาญพระกามเทพเป็น
เจ้าด่าน ทศกัณฐ์กำลังโยกเขาไกรลาส การประหารตรีบุรัม และนิยายเรื่องกิริตารชุน) จารึกอีก
หลักหนึ่งซึ่งมาจากปราสาทขนาในรัชกาลของพระเจ้าอุทัยทิตยวรมันที่ ๒ (พ.ศ. ๑๕๙๓-๑๖๐๙)
ได้กล่าวถึงพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ว่าได้โปรดให้แต่งตำราในลัทธิไศวะขึ้น จารึกที่ปราสาทบันทาย-
สรีใน พ.ศ. ๑๕๑๑ ซึ่งเป็นปีแรกแห่งรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ ก็ได้กล่าวเกี่ยวกับวิษณุ-
กุมารผู้เป็นน้องชายของท่านัชฌวราหะพระมหाराชครูแห่งพระราชว่า ท่านได้คัดลอกคัมภีร์กาติ-
กาฤคคติทั้งหมดรวมทั้งคัมภีร์ศิวสังหิตาซึ่งมีคัมภีร์ปารเมศวรเป็นบทนำ

คัมภีร์ปารเมศวรนี้มีกล่าวไว้ในจารึกหลักใหญ่ที่เมืองกบิลปุระด้วย คัมภีร์นี้ก็คงเป็น
คัมภีร์ปารเมศวรารคม คือ อาคมในลัทธิไศวะที่เก่าที่สุดคัมภีร์หนึ่งนั่นเอง คัมภีร์ศิวสังหิตายากที่จะ
กันเพราะมีคัมภีร์หลายคัมภีร์ที่มีชื่อเช่นนี้ ในชั้นต้นก็มีคัมภีร์ศิวสังหิตาซึ่งเป็นตำราในลัทธิตันตระ
เกี่ยวกับโยคะ แต่คัมภีร์นี้ก็มิผู้กล่าวว่าแต่งขึ้นในชั้นหลัง คัมภีร์ว่ายุปุราณะหรือศิว (ไศว) ปุราณะ
ก็มีชื่อว่าศิวสังหิตาเช่นเดียวกัน

คัมภีร์กาติกาฤคคติไม่มีปัญหา เพราะก็คืออรรถกถาอันมีชื่อเสียงของท่านปาณินีนั่นเอง
แต่งขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ จารึกที่ปราสาทบันทายสรีได้กล่าวว่าวิษณุกุมารได้ศึกษาคำราทั้งหมด
เริ่มต้นด้วยตำราไวยากรณ์จากพี่ชายของท่าน ซึ่งในขณะเดียวกันก็เป็นอาจารย์ของท่านด้วย ตำรา
ไวยากรณ์ของปาณินีนี้นี้ กล่าวกันว่าผู้แต่งได้เรียนต่อมาจากพระอิศวรอีกต่อหนึ่ง และมักมีกล่าวถึง
อยู่เสมอในจารึกของขอมภายใต้นามว่าไศวยากรณ์ เป็นตำราที่ผู้นับถือลัทธิไศวะต้องศึกษา ควร

กล่าวไว้ด้วยว่า จารึกทางภาคใต้ของประเทศอินเดียซึ่งกล่าวถึงว่าท่านปาณินได้เรียนไวยากรณ์มาจากพระอิศวร ได้กล่าวถึงการอุทิศที่ดินเพื่อบำรุงรักษาความเป็นอยู่ของอาจารย์และศิษย์ผู้ศึกษาตำราไวยากรณ์ และเพื่อการเคารพบูชาพระอิศวร การศึกษาคำราไวยากรณ์ของปาณินนี้เป็นที่นับถือกันมากในอาณาจักรขอม ไม่เฉพาะแต่ในลัทธิไศวะเท่านั้น แต่ยังมีอยู่ในลัทธิไวษณพนิกายและในพุทธศาสนิกชนด้วย

จารึกหลักหนึ่งในรัชกาลของพระเจ้าราเชนทรวรมัน (พ.ศ. ๑๔๘๗-๑๕๑๑) ซึ่งนำมาใช้ใหม่เป็นหลืบประตูที่ปราสาทบันทายคูฎฐิ กล่าวถึงคัมภีร์สังหิตาซึ่งมีชื่อว่าสรวจัญญาในทศตระวะในประเทศอินเดียก็มีคัมภีร์ชื่อนี้ในลัทธิตันตระเช่นเดียวกัน

จารึกที่ปราสาทโรบังโรมาสซึ่งคงสลักขึ้นในรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ (พ.ศ. ๑๕๑๑-๑๕๔๔) ได้กล่าวถึงคัมภีร์ชื่อว่าคัมภีร์ธรรม คัมภีร์ชื่อนี้เป็นที่รู้จักกันมานานแล้ว และคงประพันธ์ขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๗๕๐-๑๒๕๐ ในประเทศอินเดียภาคเหนือหรือภาคตะวันตกเฉียงเหนือ คัมภีร์คัมภีร์ธรรมก็มีกล่าวอยู่ในจารึกของราชวงศ์โจวะทางภาคใต้ของประเทศอินเดียเช่นเดียวกัน และกล่าวด้วยว่าเป็นคัมภีร์ที่ท่องบ่นกันในเทวาลัย

ต่อจากนั้นก็มีการสลักอักษร (พ.ศ. ๑๕๕๕) ซึ่งกล่าวถึงคัมภีร์ในลัทธิตันตระ ๔ คัมภีร์ เพื่อประกอบพิธีเทวราช คือคัมภีร์ศิริศเฉท วินาศิข สัมโมหะ และ นโยตตะระ ตามจารึกภาษาขอมคัมภีร์วินาศิขก็ดูจะเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุด และพรหมณ์ให้รัศมีตามผู้มาจากชนบทซึ่งอาจเป็นปราสาทขนาในแคว้นมลฑูไพร ก็ได้ประกอบพิธีเทวราชขึ้น นายพัคจิกได้ค้นพบคัมภีร์ลัทธิตันตระชื่อพรหมยามัลลในหอสมุดหลวงที่ประเทศเนปาล ในคัมภีร์นั้นได้กล่าวถึงชื่อคัมภีร์สัมโมหะ นโยตตะระและ ศิริศเฉท ด้วย คัมภีร์เหล่านี้ยังมีกล่าวอยู่อีกในอรรถกถาประกอบคัมภีร์พรหมยามัลล ซึ่งมีชื่อว่าชัยทรรถยามัลล คัมภีร์หลังนี้บางครั้งก็ใช้ชื่อว่าศิริศเฉทเอง สำหรับคัมภีร์วินาศิขนั้นไม่มีกล่าวถึงในที่ใด แต่นายพัคจิกก็คิดว่าคงเป็นนามของพระไภรพ (คือพระอิศวรปางพิโรธ)

จารึกสลักอักษรภาษาสันสกฤตกล่าวว่าคัมภีร์ทั้งสี่นี้เปรียบเสมือน “พัคครทั้งสี่ของพระคัมพุรุ” นายพัคจิกกล่าวว่าพระคัมพุรุนี้ก็คือนพระอิศวรนั่นเอง คัมภีร์วิษณุธรรมโศตตะระได้กล่าวไว้ว่าพระคัมพุรุเป็นลักษณะหนึ่งของพระอิศวรซึ่งมี ๔ พัคคร ประทับนั่งเหมือนพระศรระวะ (ศิวะ) เหนือหลังโค

นายกมลเสถียร ภัคตจวิริยะคิดว่าคัมภีร์ทั้งสี่คงเกี่ยวข้องกับความเป็นพระจักรพรรดิด้วย คัมภีร์ทั้งสี่คงออกมาจากพระโอบุษฐ์ของพระคัมพุรุ เช่นเดียวกับที่คัมภีร์พระเวทได้ออกมาจากพระโอบุษฐ์ทั้งสี่ของพระพรหม คือหมายความว่าราชอำนาจของพระจักรพรรดิได้แผ่ไปทั้งสี่ทิศ

พระนามต่าง ๆ ของพระอิศวร

ณ ที่นี้จะกล่าวเฉพาะพระนามบางนามในจารึกขอมเท่านั้น

พระนามว่าเกทาเรศวรปรากฏอยู่บ่อย ๆ ในสมัยก่อนสร้างเมืองพระนคร ศาสตราจารย์เซเคส์ได้กล่าวว่า “พระนามเกทาเรศวรนี้เป็นรูปหนึ่งของพระอิศวรที่ได้รับการบูชาอยู่ในเทวาลัยหลายแห่งตลอดทั่วอาณาจักรขอมในสมัยก่อนสร้างเมืองพระนคร” ความจริงพระนามนี้ก็มิปรากฏอยู่หลายแห่งในประเทศอินเดียเช่นเดียวกัน และหมายถึง “มหาศิวลึงค์” องค์หนึ่งใน ๑๒ องค์ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่ทิวเขาหิมาลัย เกทาเรเป็นชื่อของสถานที่ซึ่งมีสวายนัมภูวาลึงค์คือศิวลึงค์ซึ่งเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ดังนั้นจึงน่าสังเกตว่าจารึกขอมที่ปราสาททวลงพระธาตุ พ.ศ. ๑๒๑๖ ในรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๑ ได้กล่าวถึงการสร้างมหาศิวลึงค์สวายนัมภูวะ มีนามว่าศรีเกทาเรศวร

ในจารึกสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครอีกหลักหนึ่ง พระอิศวรทรงมีพระนามว่าอมเรศวร คำว่า “อมเรศ” คือ “เจ้าแห่งเทวดา” นั้นเป็นพระนามหนึ่งของพระอิศวรในมหากาพย์มหาภารตะ พระนามนี้ก็มิปรากฏอยู่ในประเทศจัมปาศักดิ์ ที่เทวาลัยมานธาตบบนฝั่งแม่น้ำนันทมาในประเทศอินเดียพระอิศวรก็ทรงมีพระนามว่าอมเรศวรเช่นเดียวกัน จารึกจากเทวาลัยแห่งนี้กล่าวว่าอมรนั้นเป็นศิวลึงค์องค์หนึ่งในศิวลึงค์ห้าองค์ ศิวลึงค์อีก ๔ องค์ ก็คือ อวิมุक्त เกทาเร โอองการ และ มหากาล ซึ่งนับเนื่องอยู่ในมหาศิวลึงค์ ๑๒ องค์ แต่บางครั้งก็มีการปะปนศิวลึงค์อมรและโอองการเข้าด้วยกัน เช่นคัมภีร์ศตปุรุทธสังหิตาในศิวปุราณะได้กล่าวว่าศิวลึงค์อมรเรศวรอยู่ที่โอองการ แต่ในคัมภีร์โกฏิรุทธสังหิตาศิวลึงค์โอองการก็มีนามว่าปรเมศวรหรือโอองการเรศวร จะอย่างไรก็ตามอมรเรศวรก็เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวะ

พระนามของพระอิศวรว่าอามราตเกศวรหรืออามราตเกศ อามราตกะ หรืออามราตก็มีปรากฏอยู่บ่อย ๆ ในสมัยก่อนสร้างเมืองพระนคร พระนามอามราตเกศวรปรากฏอยู่บนที่ประทับตราซึ่งค้นพบที่เมืองบาสาร์ (หรือเมืองไพศาลีสมัยโบราณ) ในแถบลุ่มแม่น้ำคงคา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๙ - ๑๐ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในลัทธิไศวะแห่งหนึ่งในประเทศอินเดียก็มีนามว่าอามราตเกศวร

คำว่าอวิมุक्तเกศวรซึ่งมีอยู่ในจารึกสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครเช่นเดียวกัน ก็เกี่ยวกับอวิมุक्त (กะ) แถบเมืองพาราณสี ซึ่งเป็นสถานที่ ๆ สำคัญที่สุดในลัทธิไศวะ บนที่ประทับตราซึ่งค้นพบที่ราชฉาฏใกล้กับเมืองพาราณสี ก็ปรากฏมีนามว่าอวิมุคเตศวรจารึกในตัวอักษรสมัยราชวงศ์คุปตะ

บजारีกสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครอีก ๒ หลัก พระอิศวรก็มีพระนามว่าจเลศวร นามนี้เป็นพระนามของพระอิศวรบนเขาอาบูหรืออรพุทธรบรรพต ในแคว้นราชปุทานะในประเทศ อินเดียด้วย

คำว่าปุชเกรศหรือปุชเกรศวรก็มีปรากฏอยู่ในจารึกสมัยก่อนเมืองพระนคร ๒ หลัก ปุชเกรศนั้นสร้างโดยพระเจ้าปุชกรหรือปุชกรากษีใน พ.ศ. ๑๒๕๙ ที่ปราสาทพระธาตุดงวันปรี คิวลึงค์ปุชเกรศวรมีพรรณนาอยู่ในคัมภีร์สกันทปุราณะ เมืองปุชกรซึ่งตั้งอยู่ในแคว้นราชปุทานะ ในประเทศอินเดีย ก็เป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในลัทธิไศวะ

ในจารึกสมัยก่อนเมืองพระนครอีก ๒ หลัก พระอิศวรก็มีพระนามปรากฏว่าไนมิศศวร คำว่าไนมิศหรือไนมิษนี้ก็ตรงกับเมืองนิมิสระในแคว้นอุทตราประเทศ และเป็นสถานที่สำคัญอีก แห่งหนึ่งในลัทธิไศวะเช่นเดียวกัน

พระนามกิเมศวรปรากฏอยู่ในจารึกสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครเพียงหลักเดียว เป็น นามของคิวลึงค์องค์หนึ่งในมหาคิวลึงค์ ๑๒ องค์ในแคว้นกามรูป (คือแคว้นอัสสัม)

ในจารึกสมัยก่อนเมืองพระนครยังมีพระนามมณฑลเศศวร ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญแห่ง หนึ่งในลัทธิไศวะอีก

คำว่ากนกลเศศวรซึ่งมีอยู่ในจารึกสมัยก่อนเมืองพระนครอีกหลักหนึ่ง ก็ทำให้นึกไปถึง คำว่ากนชะละ ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในลัทธิไศวะใกล้กับเมืองทริทวาร

ในจารึกก่อนเมืองพระนครอีกหลักหนึ่ง ก็มีคำว่าวิมลเศศวร ซึ่งหมายถึงสถานที่ ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งในลัทธิไศวะในประเทศอินเดีย

คำว่ารุทรมหาลัยซึ่งมีปรากฏอยู่ในจารึกสมัยก่อนเมืองพระนคร ๒ หลัก ทำให้นึกไปถึง สถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ชื่อมหาลัย

ในจารึกขอมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยก่อนสร้างเมืองพระนคร มีคำว่าสิทธเศศหรือสิทธ- ศวรปรากฏอยู่บ่อย ๆ คำนามนี้ก็มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ปุราณะ และปรากฏอยู่ในจารึกของอินเดีย เช่นเดียวกัน

คำว่าบึงกลเศศหรือบึงกลเศศวรปรากฏอยู่เฉพาะแต่ในจารึกสมัยก่อนสร้างเมืองพระนคร เท่านั้น คิวลึงค์บึงกลเศศวรนี้มีบ่งอยู่ในคัมภีร์สกันทปุราณะ

ในจารึกที่ปราสาทโจท พ.ศ. ๑๑๖๓ ปรากฏมีคำว่าประภาสโสมเศศวร จารึกอื่น ๆ ใน สมัยก่อนสร้างเมืองพระนครกล่าวถึงคำว่าประภาสโสมเศศวร ซึ่งก็มีความหมายเช่นเดียวกัน คำว่า ภาพาลโสม (พระจันทร์ข้างขึ้นที่กำลังส่องแสง) ก็ปรากฏอยู่ในจารึกที่กุมคาใกล้กับปราสาทโจท ด้วย จารึกหลักหลังนี้สลักขึ้นใน พ.ศ. ๑๕๕๗ คำนี้ย่อมทำให้นึกไปถึงคำว่าประภาสโสมเศศวร

ค่านามคำหลังนี้คงเกี่ยวข้องกับศิวลึงค์โสเมศวรที่ประภาสในแคว้นคุชราต ซึ่งเป็นศิวลึงค์องค์หนึ่ง
ในมหาศิวลึงค์ ๑๒ องค์ในประเทศอินเดีย ณ ที่นั้นพระอิศวรทรงได้รับการเคารพบูชาว่าเป็น
พระจันทร์ (*โสม*) ด้วยเหตุนี้เองพระองค์จึงทรงมีพระนามว่าโสเมศวรหรือโสมนาถ อย่างไรก็ตาม
ก็มีเรื่องเล่าว่าพระอิศวรทรงได้รับพระนามเช่นนั้นเพราะเหตุว่าพระจันทร์ได้เคารพบูชาพระองค์ที่
ประภาส และด้วยเหตุนี้เองพระจันทร์จึงกลับมีแสงสว่างใหม่หลังจากที่ได้ถูกอุปสรรคโดยพระ
ทักษะประชาบดี และสถานที่แห่งนั้นจึงได้รับนามว่าประภาส

ในจารึกภาษาขอมสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครมีคำว่า “ *พระผู้เป็นเจ้าผู้เก่าแก่* ” (*วระ
กัมรตง อญ ต อจส*) แต่ค่านามภาษาสันสกฤตแบบนี้ก็เพิ่งเริ่มมีขึ้นในสมัยเมืองพระนครเท่านั้น
คือคำว่าพฤทธศวร ค่านามนี้มีปรากฏอยู่ในประเทศจัมปาเช่นเดียวกัน ที่เมืองการวาน (*หรือ
กายาวโรหณะในสมัยโบราณ*) ในแคว้นคุชราต พระอิศวรก็ได้รับการเคารพบูชาว่าเป็นพระพฤท-
ธศวร ในคัมภีร์มหาत्मะแห่งสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ พระองค์ก็มีพระนามว่าพฤทธเทพ

คำว่าวีโรศวรปรากฏอยู่ในจารึกสมัยก่อนเมืองพระนครเพียงหลักเดียว ศิวลึงค์วีโรศวร
นี้มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์สกันทปุราณะ ว่าเป็นองค์หนึ่งในสิทธลึงค์ ๑๔ องค์ ณ เมืองพาราณสี

จารึกจากปราสาทสมโบร์ไพรภุก พ.ศ. ๑๑๗๐ ในรัชกาลของพระเจ้าอโศกามันที่ ๑
เริ่มต้นด้วยการสรรเสริญพระอิศวรโดยกล่าวเรียกพระองค์ว่าพระกัทัมพะศวร ค่านีมีปรากฏอีกว่า
กัทัมพะศวรในจารึกภาษาขอมที่ปราสาทไพรปราสาท พ.ศ. ๑๒๖๒ จารึกอีกหลักหนึ่งซึ่งมาจาก
ปราสาทโรบังโรมาสใกล้กับปราสาทสมโบร์ไพรภุก และสลักขึ้นใน พ.ศ. ๑๕๔๔ กล่าวถึงสระ
แห่งกัทัมพะ (*ศรวง กทมพ*) และดินแดนแห่งพระกัทัมพะ (*ภูมิ วระ กทมพ*) ประเพณีทาง
ภาคเหนือของประเทศอินเดียนั้นกล่าวว่าต้นกัทัมพะเกี่ยวข้องกับพระวิษณุ - กฤษณะ แต่ในดินแดน
ทมิฬทางภาคใต้กล่าวกัทัมพะเนศวร หรือ กัทัมพนาถศวร ก็ดูจะหมายถึงพระอิศวรมากกว่า

จากจารึกที่ปราสาททาลองโตนค พ.ศ. ๑๒๒๔ ในรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๑ ก็มี
คำว่าขันฑลึงค์ปรากฏอยู่ ค่านีคงหมายถึงขันฑเศศวร ซึ่งเป็นศิวลึงค์องค์หนึ่งใน ๘๔ องค์ที่มีกล่าว
ไว้ในคัมภีร์สกันทปุราณะ

จารึกหลักเดียวกันนี้เองได้กล่าวถึงชื่ออีกชื่อหนึ่งซึ่งคงหมายถึงพระอิศวรเหมือนกันคือ
โกลาโสวระ ชื่อนี้แปลกประหลาดมาก

จารึกสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครได้กล่าวถึงเทพทรงนามว่าโกเศศวร ในจารึกที่
ปราสาทโรบังโรมาสที่เคยกล่าวถึงมาแล้ว ชื่อนี้ก็ดูเหมือนจะเป็นชื่อสถานที่ ในประเทศอินเดียเอง
ชื่อนี้ก็หมายถึงพระอิศวร และยังมีตำนาน (*ตริภะ*) ชื่อนี้ด้วย

นอกจากนี้ยังมีชื่อศิลปะศิวในจารึกสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครอีก นามนี้ปรากฏอยู่ในจารึกของประเทศอินเดียภาคใต้ และใช้เป็นชื่อของท่าน้ำค้วย

ยังมีคำวิเศษศิวอีกซึ่งปรากฏอยู่ในจารึกสมัยก่อนสร้างเมืองพระนคร ๓ หลัก ในประเทศอินเดียเองคำว่าวิเศษหรือวิเศษศิวก็เป็นพระนามของพระอิศวร และใช้เป็นนามของท่าน้ำอีกเช่นเดียวกัน

คำว่าชลางเศศหรือชลางเศศศิว (พระผู้เป็นเจ้าของผู้ทรงมีกายเป็นน้ำ) ก็เป็นพระนามของพระอิศวรที่พระนันทในสมัยเมืองพระนคร คงหมายถึงศิวลึงค์ในน้ำ (ชล) ตั้งศิวลึงค์ที่ตริจจิราប់พีพีในประเทศอินเดีย เพราะเหตุว่าทางแถบนั้นมีกระแสน้ำเชี่ยวและกว้างเช่นเดียวกับป่าทึบซึ่งมีต้นไม้ขนาดใหญ่

นอกจากนี้ยังมีพระนามของพระอิศวรอีก ๒ นามที่ปรากฏอยู่บ่อย ๆ ในศิลาจารึกขอมคือคัมภีเรศวรและอุตบั้นเนศวร พระนามแรกมีปรากฏอยู่โดยเฉพาะที่ปราสาทสมโบร์ไพรกุก คือพระนามของเทพเจ้าองค์กลางในปราสาทกลุ่มเหนือและที่ปราสาทออกยม ในขณะที่พระนามที่สองซึ่งปรากฏในรูปว่าอุตบั้นเนศวร อุตบั้นเนศาน หรือ อุตบั้นนะ ก็เป็นพระนามของเทพเจ้าองค์สำคัญที่ปราสาทพนมบายน สำหรับพระนามคัมภีเรศวร คำว่าคัมภีระซึ่งแปลว่าลึกลับซึ่งหนักแน่น ก็เป็นคำที่ยกย่องพระอิศวรในมหาเทพยต์มหาภารตะและคัมภีร์ศิวปุราณะ มหาเทพยต์มหาภารตะได้พรรณานะว่าพระอิศวรทรงเป็น “บุคคลผู้มีสุรเสียงลึกลับ เป็นผู้หนักแน่น ทั้งกำลังและพาดนะก็หนักแน่นด้วย” นายนี้ลัคน์รู้ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อความนี้ว่าพาดนะของพระอิศวรคือโคนนทีนั้นหนักแน่นเพราะหมายถึงธรรมหรือระบบของโลกนั่นเอง

สำหรับคำอุตบั้นเนศวรนั้นไม่เคยปรากฏในประเทศอินเดีย แต่อาจจะตรงกับคำว่าภูเศศศิวคือพระผู้เป็นเจ้าของแห่งสรรพสัตว์ก็ได้

(ยังมีต่อ)